

BAKA HIÁNYA

*Miben érezhető a költő hiánya, akár személyesen, akár versei által?
Erről kérdeztük Baka egykori barátait, irodalomtörténészeket.*

„Hiányzik a magyar irodalomból...”

Baka hiánya egyrészt egy tehetségnek, egy alkotó embertípusnak a hiánya, hiszen nem lehetnek újabb versei – mondta *Ilia Mibály* irodalomtörténész, az SZTE-BTK Modern Magyar Irodalmi Tanszék docense, a Tiszatáj egykori főszerkesztője.

– Személyesen pedig egy mindig figyelő, barátkozó természetű ember hiányzik; emlékszem, ahogy már hallgató korában hozta az írásait. Ritkán fordul elő, hogy ha az egyetemi hallgató hoz egy kéziratot, így lehet érezni a benne mozgó tehetséget, a „Géniusz száll”-t. És hiányzik az a kissé apraxiás figura, aki egy szatyorral a Tisza-parton mindig gyalog megy be a Kincskereső szerkesztőségébe, aki kissé mororván beszél valamiről, ami nem tetszik neki. Ezzel a vitára mindig kész, ugyanakkor hallatlanul szeretetre vágyó emberrel beszélgetve érezni lehetett, hogy a barátságot szinte minden alkalommal meg kell erősíteni. Egyrészt tehát hiányzik a magyar irodalom színpadából valaki, másrészt hiányzik egy barát. Tudom, hogy egy bizonyos idő után, amikor már mi is kihalunk, elvész majd a dolognak a személyessége, és a Baka-életmű átke- rül az esztétika, az irodalomtörténet-írás, a kanonizáció szférájába, tudom, hogy ott majd helyet keres magának, és véleményem szerint helyet is fog találni. De számom az utódokat és a későbbiek, mert a személyességet, az emberi gesztust ők már nem fogják érezni. Ugyanakkor a kortársak, a közeli ismerősök, a barátok hajlamok a kultuszra. Én nem vagyok kultuszpárti. A műnek a kultusz kárt szokott okozni, mert eltereli a figyelmet az esztétikai értékekről. De mégis emberek vagyunk, és ha ismertünk egy szerzőt, gyakran másképp, a személyességen keresztül olvassuk a műveket. Tudom, hogy ez torzít, de embervoltunkhoz hozzátartozik.

Hiányzik a magyar irodalomból az a típusú költő, aki hallatlan akribiával ügyel a formára, ismeri a verstant, aki a régi magyar irodalom fordulatait, szokásait egyszerre tudja használni a kortárs magyar nyelvvel. Hiányzik valaki, aki a zenét ilyen intenzíven befogadja, és visszaadja a verseiben. Az is hiányzik, hogy valaki komolyan veszi az alteregót. És hiányzik a nagy orosz irodalomnak az a mély, szinte vallásos átérzése, ami őt jellemezte, és ez nem csak a régi orosz irodalomra vonatkozik, hiszen ő akkor volt Szentpéterváron, amikor szamizdatban terjedt a modern orosz irodalom. Baka jól beszélt oroszul, fordított, ez is hiányzik. És az is, hogy valaki, ahogy Tolnai Ottó mondta egyszer, ezt az infernális világot, a szenvedést szépen írja meg. Mindezt ő a formára értette, a válogatott ízlésű szokásokról. Érdekes, hogy Tolnai, aki a költészet egy teljesen más útját járja, nagyon jó barátja Bakának. Ez a két pólus állandóan közel- ledett egymáshoz.

Van egy kis lelki defektusom is Baka elmenetelével kapcsolatban: igazából nem tudtam róla még írni. Egy nekrológot csak, mikor meghalt. De abban a pillanatban, mikor azt írom: Baka István, a fehér papíron megjelenik Baka a szakállal. Elém tolu az esendősége, a betegsége, a szegénysége, a küszködése, az egész irodalmi

életbe való bekerülésének a története. Valahogy a fizikai létével áll a mű és köztem. Ami néha nagyon jó; álmód- ni szoktam vele.

Baka kanonizálódni fog a magyar irodalomban. A műve dolgozik ezen tovább.

Nem búcsúzik a trópusoktól

Baka István az egyetemes létössze- függések lírikusa, aki a betegséggel küzdve, a testi szenvedés kínjait viselve az idő könyörtelensége elleni panasszá formálta az egyéni élet tragédi- áját – mondta el a Szegedi Egyetemnek *Olasz Sándor* irodalom- történész, az SZTE BTK Modern Magyar Irodalmi Tanszék docense, a Tiszatáj főszerkesztője.

– Az eltökéltségig konzekvens erkölcsi tartás Baka István költészetében a mesterség fegyelmének erkölcsével találkozunk. Amikor az újabb lírában oly sok az esetlegesség, s az akarva- akaratlanul odavetett mondattörme- lék gyakran már megírásakor érvényét veszti, akkor ebben a nagy relatív- itiválási igyekezetben Baka versei új- ra megerősítik, hogy korszerű nem csupán az éppen divatos lehet. Ő a nyelvi töredezettséggel és dekom- ponáltsággal a nyelvi megalkotottság mivességét és a kompozíció fegyelmét állítja szembe. Nem búcsúzik a trópu- soktól, sőt, egyre sokrétűbb metaforá- kat teremt. Ugyanakkor a látomásos képi-metaforikus módszer gyakran ötvöződik egy sűrítő, összefoglaló, eg- zisztenciálisan konkrét összefüggése- ket megvilágító, ha úgy tetszik tárgyi- as írásmóddal.

Egy utolsó bölény

Darvasi László író szerint a klasz- szikus költői szerepek az egyik utol- só nagy képviselője Baka.

– Az efféle magatartás nagyszabá- sú és egészben vizsgálja az életet. Ef- féle nagy, klasszikus költői szerepet töltött be mondjuk *Orbán Ottó*, *Petri György* vagy *Csoóri Sándor*. Tulajdon- képpen ehhez a vonalhoz tartozik Ba- ka is. Ezek a költőink, mint utolsó nagy bölények, kihalnak, és ha most megnézzük, hogy milyen nagy költői teljesítmények vannak, akkor azt lát- juk, hogy azok nem az összerakással, nem az egész megszólításával próbál- koznak, hanem inkább a szétszedéssel, a dekonstrukcióval. Nézzük meg pél- dául Tolnait, Tandorit vagy Oraveczet. A maga nemében Baka egy utolsó nagy bölény volt, akiben min- dig megvolt a személyes érintettség szorongása. Ez a személyes érintet- tég kezdetekben inkább a nemzeti el- kötelezettség vagy a hazafias típusú problémák újrafestésével jelent meg,

és amikor igazán meg lett érintve az élete, a sorsa a betegség által – nem is tudom, hogy jó-e ezt így mondani – de ezzel lett tulajdonképpen nagy köl- tő. Előbb kezdett el saját magáról be- szélni, és minden csak ezután követ- kezett. Sors, isten, angyal, haza, ki- szolgáltság, ésatöbbi. Baka egyébként fenntartással fogadott min- denféle politikai irányultsá- got a rendszerváltás után is, morgott is, olykor türelmet- len volt, vagy elfogultnak tűnt, ám az az érdekes, hogy szinte mindenben őt igazolta az idő.

A mű marad

Baka István személyes hiá- nya mindenkinek, aki közelről lehetett tanúja az életének, azt a fájdalmat okozza, ami min- den szerettünk távozásakor elér bennünket – vallja *Balog József*, az SZTE BTK Médiatudományi Tanszék oktatója, a MASZK Egyesü- let elnöke.

– Egy nyilvános beszédnél azon- ban nem a személyes tér érdekes, ahogy egy költő életmű megítélésé- kor sem érdekes a személyes ismeret- ség. De azoknak, akik ismerték, ez a személyes rész fájdalmasabb és élőbb, mint azoknak, akiknek a költészetével van jelen, hiszen ez a jelenlét, tételez- zük fel, örök: a mű marad. Hogy aztán milyen irodalmi égbolt alá kerül az irodalmi korpusz a halál után tíz év- vel, az már más kérdés. Bár nekem nem dolgom vagy tisztém, hogy meg- állapítsam, de van róla véleményem, hogy ki hiányzik a magyar irodalom- ból. Ő nagyon hiányzik. Mikor a halá- la után néhány héttel különböző mó- dokon felbukkant, kiállításokon, em- lékesteken, vagy az évek során vers- mondó versenyeken, mikor a jelenlét- ét valamilyen művi akcióval generálta tovább a világ, akkor arról beszélt *Lengyel András* irodalomtörténész, hogy minden írói életműben a halál után jön egy purgatóriumi lét: eltelhet öt-tíz-tizenöt, húsz év, mikor az élet- mű nem dolgozik. Istvánnal szerenc- sére nem ez történt, hanem inkább az, hogy néhányan behatoltak az élet- művébe, és egyre újabb és újabb dol- gokat állapítottak meg, de ez az alap- instrukción nem változtatott. Ezek- nek a verseknek a tere etikai és eszté- tikai magatartást jelöl ki.

Ez egy nagy költészet, több periód- dussal. Lezárt, kerek egész életmű – ahogy vizsgálatként szoktunk mondani.

Ami eltűnt vele, és nem lesz többé a magyar költészetben, az a közéleti szerepből, a személyes maszkváltások- ban és az istenes versekben kiková- csolt nagyon erős, kritikai magatartás a fennállóval, a hazuggal, ez etikátlan- nal, a kibírhatalannal, a magánnyal, a kitaláltsággal szemben. Ő nem Hamlet, hanem a bohóc, vagy Sztjepan Pehotnij, a baka, közkatona, akinek minimum tábornoki erényei vannak. Költészete a pusztulásban nyerte el azt, ami nem tervezhető egy költészetben. Ilyen szempontból ez egy valóban lezárt és vitathatatlan életmű, ami megkapta azt a sziklaszil- lárd személyes burkot, amit aztán mindenki törjön fel úgy, ahogy tud. Valaki csak azzal, és ez éppen elég, hogy újraolvassa a verseket.

Minden ilyen emlékezés vagy ke- rek évforduló alkalom arra, hogy le- gyen, de egyébként meg van. Kinek- kinek, ahogy, de van.

Összeállította: Turi Timea

A TÉMA

AZ EMLÉKEZÉS NEHÉZSÉGEI

Amikor Baka István halálának évfordulója alkalmából meg akartuk szó- laltatni az őt ismerőket, Tolnai Ottót is megkerestük, aki eltérő költői alka- ta ellenére is szoros szálakkal kötődik Bakához; a szekszárdi emlékszo- ba megnyitójára, úgy hallani, különösen szép beszédet írt. Tolnait éppen nagy munka közben hívtuk fel, így fáradtan szabadkozott: ő most inkább nem mondana semmit, de éppen azért, mert néhány szóban, hirtelen, heveny- szetten nem szeretne beszélni.

Mivel annak meg kéne adni a módját.

A módot, ami Bakát és emlékét megilleti.

Baka, aki tíz éve halt meg, még igazán közöttünk élhetne, hiszen a halál természetellenesnek tetsző ténye fokozottan tragikus, ha valakit olyan fiatal- on ér el, mint őt. Nem lehet nem gondolni arra, hogy ötvenhét éves lenne, ha lenne, hiába tudjuk, nincsen „mi lett volna, ha”. De felnő egy generáció, például amelyikbe én is tartozom, és jönnek majd számtalan újak, melyekből kivész a fájdalom, mert a fájdalom a személyességhez tapad, és nem magához a műhöz, ami viszont, tudjuk, megmarad. A műben ugyanakkor mindent túl- él egy másfajta fájdalom, és nekünk, olvasóknak, ehhez lehet közünk, talán ez a dolgok rendje.

Nem tudom.

Ahogy azt sem tudom, sok-e vagy kevés, hogy én például tizennyégy éve- sen olvastam először Baka-verseket; a halála után négy évvel történt, az ő em- lékét megidéző szavalóversenyre készültem. Egy költővel találkozni, világát megismerni evidens, hogy az írásain keresztül lehet, hiszen a privát ismeret- ség csak az egyszerűen ajándékozhat meg, az olvasás viszont képes az igazi valóság megmutatására. Úgy hiszem, az évente megrendezendő versenyekről bármit gondolunk, csak hasznosnak tarthatjuk, hogy fiatal kezekbe adja Ba- ka verseit, mert alkalmat ad a költészetével való találkozásra.

Bakáról beszélni bárki számára azért is nehéz lehet, hogy minden eltá- vozott alkotóról az, mert két párhuzamos emlékezés fut egymás mellett, de egymástól szétszalaszthatatlanul. Emlékezni az emberre és emlékezni a költő- re elválaszthatatlan, de elválasztandó feladat. Az utókor szempontjából az ember elvész, de a költő megmarad, aki megírta önmagát, önmaga emléke- zteté. De a Baka-jelenségben az a csodálatos, hogy mások is megírták őt ma- gát.

Akik nem ismertük Bakát, csak olvassuk, de olvassuk hozzá Szív Ernőt, A berlini fekete füzetet vagy a Vonal alatt tárcáit, nehezen tudunk Baka Ist- vánnal úgy gondolni, hogy ne látnánk a képbe Bakó Andrást, akinek szakállán leng egy cérnaszál, akit a monográfusa „meg akar ölni”, aki Napóleonnal ál- modik. Kettős játék ez, a személyesség irodalmivá való visszacelése, szép módszer az emlékezésre, az emlékeztetésre.

Ami marad, csak betű és szöveg. De nem hinném, hogy ez szomorú. Az, hogy talajtalan és bizonytalan világban élünk, tagadhatatlan tény, de vannak szövegek, és Baka ilyeneket írt, melyekben lehet találni kapaszkodót, ha másban nem, legalább a világ stabilpont-hiányának újra- és újra történő felfedezésében.

Emlékezni nehéz, mert nincs rá megfelelő mód.

De nem emlékezni nem lehet.

A legjobb, ha minden hallgat, a vers beszél.

T. T.

Baka István

Csak a szavak

Csak a szavak már nem maradt más csak a szavak csak a szavak a tő szavában úszom én bol a bínár mondata tapad

testemre és a mélybe húzma de hát az is csak szó a mély nevez meg és a név a szó majd kiszabadulva partot ér

csak a szavak már nem maradt más nem táplál a kenyér s a bor lélek vagyok ki test-koloncát burcolva folyton megbotol

a semmi és a lét közötti küszöbön bár ez a küszöb szó maga is csak és riadtan tévelygek a szavak között

jó volna lenni még talán de mit is tegyek ha nem lehet a szótáradba írj be s néha lapozz föl engem és leszek